

Asiantuntijalausunto Lapsistrategiatyötä 2019 varten

Venla Bernelius

Apulaisprofessori, FT - venla.bernelius@helsinki.fi

Geotieteiden ja maantieteen laitos / Kaupunkitutkimusinstituutti URBARIA, Helsingin yliopisto

Tuoretta tutkimustietoa koostetusti

- 1. Syvenevät kasvuympäristöjen erot:** Tärkeä lähtökohta lapsistrategiatyölle on havainto lasten ja nuorten kasvuympäristöjen laatuun ja koulutusinstituutioiden toimintaan vaikuttavan alueellisen eriytymisen syvenemisestä. Perinteisten *itäisten ja pohjoisten kansallisten syrjäseutujen* rinnalla yhä keskeisemmäksi eriytymisen muodoksi ovat nousseet *huono-osaistuvat kaupunkinaapurustot*. Sosioekonominen ja etninen segregatio ovat vahvistuneet suomalaisilla kaupunkiseuduilla voimakkaasti 1990-luvulta lähtien (Kortteinen & Vaattovaara 2015; Saikkonen et al. 2018). Suomen tilanne heijastelee laajempia eurooppalaisia kehityskulkuja, joissa erot ovat olleet kasvussa ja erityisesti kaupunkinaapurustojen välinen segregatio on syventynyt viimeisten vuosikymmenien ajan (Tammaru et al. 2016).
- 2. Uraanit huono-osaisuuden keskittymät ja kaupunkien kasvava kansallinen merkitys:** Kaupunkiseutujen sisäinen eriytyminen on kansallisella tasolla merkittävä kysymys. Esimerkiksi Helsingissä koulutustason ja tulotason erot ovat koulujen oppilasalueiden ja kaupunkinaapurustojen välillä jopa viisinkertaiset: korkeakoulutettujen osuus vaihtelee alakoulujen oppilasalueilla 10 prosentista 50 prosenttiin, ja vuositulojen vaihteluväli on 23 000 eurosta yli 60 000 euroon (Bernelius et al. 2018). Tämä vaihtelu ylittää jopa Suomen kuntien väliset erot koulutus- ja tulotasossa, ja sosiospatiaalinen segregatio alkaa olla samaa tasoa kuin aiemmin eriytyneinä pidettyinä eurooppalaisilla kaupunkiseuduilla (Tammaru et al. 2016). *Kaupunkiseutujen nopea kasvu ja urbaanin väestön yhä suurempi määrä korostavat ilmiön kansallista merkittävyyttä*. Tällä hetkellä joka kolmas peruskouluikäinen lapsi asuu yli 100 000 asukkaan kaupungissa, ja esimerkiksi Suomen vieraskielisistä oppilaista asuu yksin pääkaupunkiseudulla yli puolet. Kansainvälisesti mm. OECD on nostanut kaupunkisegregaation yhdeksi keskeisimmistä globaaleista haasteista (OECD 2018).
- 3. Ääripäissä kumuloitua huono-osaisuus:** Eriyttävässä kehityksessä huomio kiinnittyy etenkin niihin alueisiin, jotka putoavat jälkeen yleisestä kehityksestä. Vaikka keskimääräiset kehityskulut yhteiskunnassa ovat monelta osin positiivisia, ja esimerkiksi koulujen väliset erot ovat keskimäärin pieniä, ääripäissä kasautuva huono-osaisuus on huolestuttava signaali (Bernelius & Vaattovaara 2016). Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat huono-osaisuuden eri ulottuvuuksien kasautuvan yhä voimakkaammin samoille alueille, eli huono-osaisuus kumuloituu tiettyihin naapurustoihin ja esim. niiden kouluihin. Muun muassa pienituloisuus, työttömyys, lastensuojelun tarve ja etninen eriytyminen korreloivat toisiinsa voimakkaasti (Saikkonen et al. 2018; Kortteinen & Vaattovaara 2015). Eriytynyt huomio tulisikin kiinnittää näihin alueisiin ja niillä toimiviin lasten kannalta keskeisiin instituutioihin.
- 4. Alueellisten erojen vaikutus lasten ja nuorten elämänmahdollisuuksiin ja instituutioiden toimintaan:** Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että alueellisella *eriytymisellä voi olla merkittäviä ja yhä aikuisiässä näkyviä vaikutuksia lasten ja nuorten elämään*. Hyvin voimakas alueellinen huono-osaisuus voi vaikuttaa jopa yksilötasolla negatiivisesti esimerkiksi oppimistuloksiin ja koulutusuriin nuoren omasta perhetaustasta riippumatta (esim. Chetty et al. 2016). Eriyttävät kehityskulut voivat vaarantaa lasten ja nuorten mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisen myös Suomessa. Väestöpohjan alueellisen eriytymisen seurauksena esimerkiksi nuorten oppimistulokset ovat jo nyt eriytyneet voimakkaasti alueiden välillä, ja erot näkyvät selvästi myös toisen asteen koulutusvalinnoissa. Lukioon meno toisen asteen koulutusvalintana

vaihtelee muun muassa Helsingin asuinalueiden välillä 86 prosentista alimmillaan 39 prosenttiin (Helsingin kaupunki 2018).

Eriytyminen haastaa myös *instituutioiden toimintaedellytykset*. Kun huono-osaisuus kasautuu voimakkaasti tietyille alueille ja niiden instituutioihin, lasten ja nuorten taustat ja perheiden resurssit eriytyvät yhä voimakkaammin yksiköiden välillä. Esimerkiksi kouluissa tämä näkyy voimakkaana oppimistulosten eriytymisenä koulujen välillä ja esimerkiksi etniseen eriytymiseen liittyvien kielihaasteiden ja kantaväestön huono-osaisuuden kasautumisena samoihin kouluihin. Eriytymiskehitys on selvästi nähtävissä myös varhaiskasvatuksessa, jossa päivähoitoyksiköiden lähialueiden väliset erot ovat tuoreen selvityksen mukaan muun muassa Helsingissä jopa syvemmät kuin koulujen oppilasalueiden väliset erot (Bernelius et al. 2018). Havainnot eriyttävistä kehityskuluista ovat näkyvissä myös muilla kaupunkiseuduilla (Saikkonen et al. 2018).

Toimenpide-ehdotukset

- 1. Systemaattiset arvioinnit kansallisista ja kaupunkien sisäisistä eroista ja tukijärjestelmien toiminnasta:** Tietoperustainen lasten ja nuorten hyvinvoinnin kohentaminen tarvitsee taakseen nykyistä laadukkaampaa tietoa eroista ja esimerkiksi huono-osaisuuden paikantumisesta. Suomessa ei tällä hetkellä ole systemaattista seurantatietoa lasten ja nuorten kasvuympäristöjen eriytymisestä ja esimerkiksi kaupunkien sisäisten erojen arvioimiseen tarvittavaa, laajaa ja toistettavaa arviointitietoa koulujen oppimistuloksista eri aineissa. Myöskään esim. koulujen taloudellisten resurssien suhteesta niiden oppilasalueiden eriytymiseen ei ole systemaattista selvitystä. Aiemmissa tutkimuksissa kerätyt, pääsääntöisesti otospohjaiset tarkastelut eivät riitä kansallisten, seutujen sisäisten erojen tarkasteluun, vaikka pienipiirteisten erojen tunteminen on keskeistä toimenpiteiden suunnitteluun ja kohdentamiseen sekä niiden tehokkuuden arvioimiseen.
- 2. Vahvemmat tarvepohjaisen resursoinnin järjestelmät varhaiskasvatuksessa ja kouluissa:** Joillakin kunnilla on käytössään ns. positiivisen diskriminaation eli *tarvepohjaisen resursoinnin* malleja, joissa haastavissa ympäristöissä toimivia instituutioita resursoidaan tehostetusti. Tarkin malleista on tällä hetkellä Helsingin kaupungin käyttämä pd-malli. Kansallisesti varhaiskasvatukselle ja perusopetukselle jaetaan myös tasa-arvorahaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018), jonka kohdentamisesta päättävät kunnat. Näitä toimintamalleja olisi mahdollista kansallisesti kehittää ja yhtenäistää perustuen vahvaan tutkimustietoon eri mallien toiminnasta ja tehokkaista tuen kohdentamisen tavoista. Kansainvälisesti eri malleista on runsaasti kokemuksia ja tutkimustietoa muun muassa Hollannista, Ranskasta ja Ruotsista.
- 3. Eri toimialojen välinen vahvistettu, alueittain koordinoitu yhteistyö:** Huono-osaisuuden kasautuessa alueellisesti ja perheiden haasteiden laaja-alaistuessa ratkaisumalleja on mielekästä hakea yhä vahvemmin eri toimialojen yhteistyöllä. Alueellisesti esimerkiksi sosiaalitoimen ja sivistystoimen sekä kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyötä on mielekästä vahvistaa perheiden ja lasten tukemiseksi. Samalla eriytymisen torjumiseen tarvitaan uusia keinoja. Esimerkiksi maahanmuuttajaperheiden tai monikulotteisten pulmien kanssa kamppailevien perheiden tarvitsemaa tukea voi olla tehokasta kanavoida koulun kautta ja tuen piiriin hakeutumiselle tutussa ympäristössä voi olla matalampi kynnyks. Samoin esimerkiksi kirjastoilla voi olla suuri rooli nuorisotyön näkökulmasta. Myös muun muassa kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen merkitys väestöpohjan eriytymiselle on koulujen kannalta keskeinen kysymys, jossa eri toimialojen välisen yhteistyön vahvistamisella ja uusilla malleilla voidaan torjua eriytymistä.
- 4. Moniammatillinen yhteistyö kouluihin tuotuna:** Useissa Euroopan maissa kouluissa on lisätty moniammatillista yhteistyötä opettajien pedagogisen työn tukemiseksi ja mahdollistamiseksi. Suomalaisissa kokeiluissa esimerkiksi koulusosionomeista on hyviä kokemuksia, kun oppilaiden

pulmiin on mahdollista reagoida myös koululuokan ulkopuolella ja eri alojen osaaminen vahvistaa oppilaiden monialaista tukea hyvinvoinnille ja koulutyölle.

Lähteet

Bernelius, V. & M. Vaattovaara 2016. Choice and segregation in the "most egalitarian" schools: processes of segregation in urban schools in Helsinki, Finland. *Urban Studies*. 6

Bernelius, v., Bergström, K., & Lehvävirta, H. (2018). Kaupunkipäiväkotien eriytyvät toimintaympäristöt: Helsingin sosioekonomisen segregaaation vaikutus peruskoulujen ja päiväkotien lähialueisiin. Kvartti 2018:4, s. 38-45.

Chetty, Raj, Nathaniel Hendren, and Lawrence Katz. 2016. "The Effects of Exposure to Better Neighborhoods on Children: New Evidence from the Moving to Opportunity Project." *American Economic Review* 106 (4).

Harjunen, O., M. Kortelainen and T. Saarimaa 2018. Best Education Money Can Buy? Capitalization of School Quality in Finland. *CESifo Economic Studies* 64(2), 150–175

Helsingin kaupunki (2018). Nuorten hyvinvointikertomus 2017.

<https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/>

Kortteinen, M., & Vaattovaara, M. 2015. Segregaaation aika [Time of Segregation]. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(6), 562–574.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Tiedote: "Esi- ja perusopetuksen tasa-arvon vahvistamiseen 30 miljoonaa euroa", https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/esi-ja-perusopetuksen-tasa-arvon-vahvistamiseen-30-miljoonaa-euroa

OECD (2018). *Divided Cities: Understanding Intra-urban Inequalities*, OECD Publishing.

Tammaru T, Marcinczak S, van Ham M and Musterd S 2016. *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*. London: Routledge.

Silliman, M. 2017. Targeted Funding, Immigrant Background, and Educational Outcomes: Evidence from Helsinki's "Positive Discrimination" Policy. VATT Working Papers 91.